

Vioolbouwer Serge Stam 'Ik vergelijk een viool graag met wijn'

Hij is een expert op het gebied van oude topviolen en onderhoudt de Barrere van Janine Jansen en de Ruggieri van Lisa Jacobs. Volgens Serge Stam kun je alleen een goed instrument bouwen als je inzicht hebt in het akoestische functioneren. Maar esthetiek speelt ook mee: 'Een spuuglelijke viool die heel goed klinkt, vind ik niks.'

TEKST: VERONIQUE HAZELZET,

FOTO'S: JOOST LEIJEN

Als peuter fietste hij op zijn driewieler door het atelier van zijn vader. Serge Stam groeide op tussen mallen, houtsnippers, de geur van houtlijm en rijen violen. Zijn vader had zijn zaak aan huis, dus ook het contact met de klanten is voor hem altijd vertrouwd geweest. Van jongs af aan wist hij wat hij wilde worden: vioolbouwer. Zijn vader was goeddeels autodidact en leerde het vak van twee vioolbouwers in Amsterdam, Lindeman en Uebel. Serge Stam kon daarentegen naar de vioolbouwschool in Mittenwald. Op een school leer je volgens hem overigens voornamelijk de basis van het ambacht. 'Simpel gezegd leer je er hoe een viool gemaakt wordt en hoe je met je gereedschappen moet omgaan. Maar het artistieke aspect van het vak, en ook het niet onbelangrijke inzicht in het akoestische functioneren, leer je in de loop der jaren voornamelijk door je ogen en oren open te houden.'

Geneuzel over details Stam heeft een nuchtere kijk op zijn vak, dat is omgeven door romantiek en mystiek. 'Als je een

oude topviool in handen hebt, is het boeiend om te kijken hoe grote mannen in ons vak, zoals Stradivari of Guarneri, zijn omgegaan met bepaalde problemen. Of met bepaalde aspecten van de akoestiek. Maar ook met sommige aspecten van het artistieke in een viool. Dat rare raakvlak tussen ambacht en kunst. Daar wordt soms erg verheven over gedaan. Stradivari beoefende zijn ambacht uit liefde voor het instrument. Hij probeerde met kleine stapjes zijn violen te verbeteren en de materie beter te begrijpen. Het is maar weinigen gegeven om zo een extra dimensie toe te voegen en daarmee je ambacht te ontstijgen naar dat wat je naar mijn idee kunst noemt. En soms duurt het honderd jaar voordat dat wordt gezien. Toen Stradivari doodging, lagen er nog zestig onverkochte violen in zijn winkel. Tot op hoge leeftijd bleef hij violen bouwen. 'Enige jaren terug ging ik naar een tentoonstelling in Cremona over de vioolbouw in de periode 1730-1750. Daar stond een van de laatste door Stradivari gebouwde violen. Vele details waren niet meer goed in de uitvoering, allerlei dingen pasten

Geweldig dat Stradivari, die zijn leven lang de perfectie benaderde, op zijn oude dag laat zien dat je details kunt verwaarlozen'

niet. Technisch een viool waar best het een en ander op aan te merken viel. Het was te zien dat hij het op deze hoge leeftijd niet meer kon, maar hij kon het ook niet laten. Eigenlijk bewees hij hier dat het niet om de details gaat, want de akoestische architectuur had nog de vertrouwde hoge kwaliteit en de toon was dienovereenkomstig. Geweldig dat zo'n oude man van 92, die zijn leven lang de perfectie benaderde, op zijn oude dag laat zien dat je details kunt verwaarlozen. Dat je sommige zelfs kunt weglaten en dat dan datgene waar het werkelijk om gaat overblijft. Het voelde als het testament van deze grote maker: al dat geneuzel over details is niet belangrijk. Bij zo'n viool kan ik tranen in mijn ogen krijgen.'

Mooie wijn

Als gerenommeerd restaurateur en taxateur krijgt Serge Stam vele topviolens in handen. 'Bij sommige violens bekriipt je het gevoel van: ja, wat is het eigenlijk simpel. Je hebt het model, dan de bladen met hun welvingen die harmonisch verlopen en daar zijn dan de klankgaten in geplaatst. Precies op de juiste manier, als vanzelfsprekend. En dat is het. Alle verdere details zijn ballast. Het gaat om de architectuur van de viool; een akoestisch bouwwerk wat je construeert.'

'Ik vergelijk een viool graag met wijn. Als je het hebt over een mooie wijn, dan weet je dat het de wijnbouwer is geweest die alle voorwaarden heeft geschapen dat die wijn zich zo goed kon ontwikkelen. Het rijpen is dus eigenlijk de verdienste van de maker, niet van de tijd. Een simpele landwijn of een eenvoudige viool mist de kwaliteit die zich zou kunnen ontwikkelen, al wacht je een eeuw. Er zijn heel veel eenvoudige oude violens, waar we nooit meer van horen. Stradivari en Guarneri waren grote vakmannen, we moeten hun dat niet afnemen en de kwaliteit aan de tijd of een lak of ander geheim toedichten.'

Stam vindt het altijd leuk om samen met collega-vioolbouwers en vakgenoten oude violens te bestuderen. 'Ik heb mijn bevriende collega's over de hele wereld zitten. Soms zit je met vrienden uit verschillende landen over een viool te brainstormen. Uitwisseling van kennis gebeurt tussen collega's van over de hele wereld. Dat is een groot voordeel van de globalisering. De wereld is kleiner geworden. Op meerdere plekken in de wereld wordt hoogstaande vioolbouw beoefend. Mensen hebben vaak het idee dat wij een dood vak hebben, dat er alleen nog maar op oude violens wordt gespeeld, maar dat is echt niet zo. Het is juist heel levendig. Er wordt gerechercheerd en geëxperimenteerd.'

Volgens Stam heeft de vioolbouw juist de afgelopen twintig jaar een grote stap gemaakt, zowel in uiterlijk als in kwaliteit. 'Voor de musicus is het puur een instrument waarbij het om de akoestiek gaat, maar voor de bouwer is het visuele aspect van een goed gemaakte viool heel belangrijk. Een spuuglelijke viool die heel goed klinkt, vind ik niks. Je kijkt ernaar en denkt: dat klopt niet. Dat zit te recht daar, dat had rond of korter moeten zijn. Een smalle viool kan mooi zijn en een brede viool kan mooi zijn. Daar gaat het niet om, het ligt in het feit of het harmonisch is. Of het esthetisch klopt. Sommige zijn prachtig van

rondingen en hebben een vanzelfsprekende vormgeving. De wereld van een bouwer is anders dan die van de musicus. Ik kan een mooi gebouwde viool die niet zo goed klinkt, wel degelijk waarderen om de uitvoering. En een mooi klinkende viool die lelijk van vorm is, niet aantrekkelijk vinden.'

Zweethanden

'Veel van de belangrijke oude instrumenten hebben de naam van een beroemde bespeler. Ze hebben een hoge waarde, deels door hun antiques, zoals een schilderij of een oude postzegel. Andrea Amati wordt beschouwd als de eerste Cremonese vioolbouwer. Die werkte rond 1550. Enkele van zijn violens zijn er nog steeds. En die doen het ook nog prima. De levensduur van violens is dus nog niet in te schatten. Heel bijzonder, als je bedenkt dat het bovenblad van een viool net drie millimeter dik is. Altijd gewoon vurenhout. Het achterblad is bij 99 procent van de instrumenten esdoornhout. In de vroege periode had je enkele uitzonderingen met populier of wilg.

'Ik ben geen tegenstander van het conserveren van bepaalde bijzondere exemplaren. Musicus zullen roepen dat instrumenten zijn gemaakt om op te spelen, maar op enig moment ontstaat het object zijn eerste bestaansrecht. Dan is het te verdedigen

De ene vioolbouwer vindt de welving het allerbelangrijkste, de ander hecht meer waarde aan het verloop van de diktes. Iedereen heeft zijn eigen stokpaardje'

Een simpele landwijn of een eenvoudige viool mist de kwaliteit die zich zou kunnen ontwikkelen, al wacht je een eeuw'

dat het uit de roulatie wordt genomen en wordt beschermd, zodat ook in de toekomst, over tweehonderd jaar, een vioolbouwer kan zien hoe een mooie, frisse zeventiende- of achttiende-eeuwse viool eruit heeft gezien. Want laten we niet vergeten dat alle violen die intensief worden bespeeld, toch ten dele worden uitgewoond. Door temperatuurverschillen, zweethanden, vocht, licht, stoten. Noem maar op. En een viool die steeds moet worden gerestaureerd, raakt verder verwijderd van hoe hij er oorspronkelijk uitzag.' Lachend: 'Je kent wel die beroemde uitspraak dat we de wereld in bruikleen hebben van onze kinderen. Dat is met een instrument eigenlijk ook zo. Je hebt geld betaald voor het recht om zo'n mooie viool te bespelen. Aan het eind van je carrière betaalt een ander weer voor die viool om erop te mogen spelen. Maar je hebt die viool in bruikleen van de geschiedenis of van de toekomst, hoe je het maar wilt zien.'

Stam kan uren praten over oude topviolens. ('Iedereen schwärmt met de Italiaanse violen, maar vlak de oude Hollanders niet uit. In de zeventiende eeuw waren die al van een zeer hoog niveau.') Hij is een expert op dat gebied en onderhoudt diverse peperdure violen van beroemde violisten, zoals de Barrere van Janine Jansen en een Ruggieri uit 1683, die Lisa Jacobs in bruikleen heeft. Maar ook al bestaan er nog geen tweehonderd jaar oude Stam-violens, ook zijn eigen instrumenten zijn kwalitatief hoogstaand. 'Een goede viool komt niet alleen vanuit het ambacht; dat is zogezegd slechts gereedschap', legt hij uit. 'Een goed instrument komt voor het overgrote deel uit het inzicht in het akoestische functioneren. Als je dat inzicht niet hebt, dan kun je nog zo'n goeie ambachtsman zijn, je kunt toch geen goeie viool bouwen.'

Altijd zoeken

In zijn mooie, overzichtelijke atelier aan de Utrechtse Maliebaan, waar een opvallende sfeer van rust en orde hangt ('Waarom zou het hier rommelig moeten zijn? Je wilt toch dat jouw viool

in goede handen is?'), legt hij uit hoe hij werkt aan een nieuwe viool. 'De viool begint met het tekenen van een model. Dat zijn dus al de eerste keuzes: maak je een smaller of een breder patroon? Maar de meeste keuzes maak je tijdens het maken: vollere welvingen of iets spits? Langere klankgaten? Dat alles vertaalt zich in de klank. Wat niet wil zeggen, dat het één beter is dan het andere. Ik ben nu bezig met een viool die wat kleiner is. De normale afmeting is 35,5 centimeter lang, men schijnt vergeten te zijn dat veel oude topinstrumenten iets aan de kleine kant zijn. Het is altijd zoeken. Maak je de klankgaten wat meer uit

elkaar? Toch zit de kwaliteit van een viool niet in die millimeters hoor, die bepalen vaak meer het karakter van het instrument.' Als je goed werkt, maak je nooit een slechte viool, dat was een van de mooiste lessen die hij van zijn vader kreeg. 'Dat is een geruststellende gedachte. Je hebt een zekere vrijheid om af te wijken. Misschien pakt het dan iets anders uit, wordt het een ander geluid dan je had bedoeld. Maar daarmee is het nog niet slecht geworden. 'Uit een stuk boomstam zaag je taartpunten vanaf de kern. Zo'n hoge taartpunt zaag je doormidden en klap je open als een boek. Dan heb je twee helften van het blad. Die twee helften worden aan elkaar gevoegd, het model wordt uitgezaagd, de welvingen worden er met een guts uitgestoken en daarna met kleine schaafjes vormgegeven en dan geschraapt. Daarna wordt de binnenzijde van het blad uitgehold. De ene vioolbouwer zal de welving het allerbelangrijkste vinden, de ander hecht meer waarde aan het verloop van de diktes. Iedereen heeft zijn eigen stokpaardje. Maar het is allemaal belangrijk. Je kunt deze dingen niet los van elkaar zien. 'Na het uithollen van de binnenzijde van het achterblad lijmt je dit op de zijkanten, die gemaakt worden rond een mal. We gebruiken altijd oude

beenderlijm dan wel hazenvellenlijm of visblaaslijm. Dat is misschien wel de beste lijm die er is. Eigenlijk zijn deze lijmen een soort gelatine, want je moet lijmen hebben die je altijd weer kunt losmaken en wegwassen, met het oog op restauratie. Tegelijkertijd moet je bedenken dat wij daarmee lijmingen maken die over driehonderd jaar nog zitten! 'Vervolgens snijdt je de klankgaten in het bovenblad en lijmt je de zangbalk erin. De kop maak je naar eigen ontwerp. Dat is gewoon sier, een traditioneel renaissance-motief. In plaats van het slakkenhuis, kun je ook een leeuwenkop maken. Of een engeltje. Dan de hals met vier stemsleuteltjes, de toets, de snaren. Het kammetje, de stapel, het staartstuk met de fijnstemmer en de snaren. Het onderbrugje met het eindknopje, waar het staartstuk met een lus aan vastzit. En... klaar. 'Aan de viool is al driehonderd jaar geen donder veranderd, althans niets wezenlijks', besluit Stam zijn uitleg. 'Het is het meest uitontwikkelde design dat er is. Gewoon helemaal perfect. En simpel.'

STAM & zn. Vioolbouw, Maliebaan 105, Utrecht, 030-2315669. Meer informatie: www.stam-vioolbouw.nl

Iedereen schwärmt met de Italiaanse violen, maar vlak de oude Hollanders niet uit. In de zeventiende eeuw waren die al van een zeer hoog niveau'